

TÜRKİYE BÜYÜK
MİLLET MECLİSİ
BAŞKANI PROF. DR.

**MUSTAFA
ŞENTOP:**

**Yeni Anayasa
İçin Ortak
Niyet Varsa
Üzerime
Düşeni
Yapmaya
Hazırım**

SÖYLEŞİ: PROF. DR. BURHANETTİN DURAN

Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılı yaklaşırken Türkiye'nin gündemi bir hayli yoğun. Bir taraftan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçildikten sonra devam eden uyum süreci bağlamındaki değerlendirmeler diğer taraftan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın önerisiyle gündeme gelen yeni bir Anayasa yapılması ihtiyacı kritik başlıklar arasında. Bununla ilişkili olarak ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte Meclis'e hangi görevler düşüyor, Meclis yeni dönem için kendini nasıl tasarlamalı, muhalefetin dediği gibi eski Meclis, bu Meclis'ten daha mı aktifti, yeni Anayasaya neden ihtiyaç var gibi sorular öne çıkıyor. Kuşkusuz bu tablo içerisindeki konuların merkezinde yer alan isimlerin başında ise Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanı Prof. Dr. Mustafa Şentop geliyor. *Kriter* dergisi olarak tüm bu soruları, hem akademisyen hem de hukukçu kimliği ile öne çıkan Prof. Dr. Mustafa Şentop'a sorduk. Prof. Şentop, sadece sorularımızı cevaplamadı, aynı zamanda 2021 yılını İstiklal Marşı yılı ilan eden Meclis'in bundan sonra yapacaklarını da anlattı. Sayın Başkan'a çok teşekkür ediyoruz.

Yeni Anayasa neden gerekli, neleri değiştirmiş olacak ve 12 Eylül darbecilerinin hazırladığı anayasanın değişmesi nasıl bir etki üretebilir ülkemizde?

12 Eylül darbesinden bir süre sonra, darbeci 5 general, adına Milli Güvenlik Konseyi dedikleri bir kurul oluşturmuştu. Bu Konsey, illerden teker teker ve bizzat belirlediği üyelerle bir Danışma Meclisi oluşturdu. 1982 anayasasını hazırlayan işte bu "Meclis"tir. Ancak o bizzat belirlediği Meclis'e de esasen güvenmeyen Milli Güvenlik Konseyi, hazırlanan anayasayı baştan sona bizzat gözden geçirmiş, adeta yeniden yazmıştır. Bu anayasa daha sonra referandumla sunulmuştur. Referandumda Anayasaya o günün olağanüstü şartlarında, darbe döneminden kurtulmanın tek yolu bu olduğu için milletimiz tarafından kabul oyu verilmiştir.

1982 Anayasası zaman zaman yapılan değişikliklerle ilk halinden uzaklaştı; ama Türkiye'nin yeni Anayasaya ihtiyacı olduğu bir gerçek. Bunu, bu işlerin içinde olan birisi olarak net bir şekilde ifade ediyorum. Yeni Anayasa hedefi her zaman bizi heyecanlandırır, heyecanlandırmalı; Sayın Cumhurbaşkanımızın bunu dile getirmesinden sonra da büyük bir heyecan duyduğumu söylemeliyim.

Bir de şöyle bir durum var: Türkiye bir süredir, adı konmamış bir anayasa tartışması yaşıyordu. 16 Nisan referandumu ile hayata geçirilen yeni hükümet sistemine karşı olanlar, bir süredir itirazlarını dile getiriyorlar. Hükümet sistemi değişikliği tartışması yapılırken bir husus gözden kaçıyor. Bu tartışma esasen bir anayasa tartışmasıdır. Anayasadaki mevcut hükümet sisteminden ayrılıp başka bir hükümet sistemine dönüş isteyenler, açıkça söylemeseler de aslında bir anayasa değişikliği talep ediyor. Kısmi bir anayasa tartışması yerine bir bütün olarak darbe dönemi anayasasını tartışmak daha anlamlı. Bir süredir var olan kısmi anayasa tartışması, yeni bir anayasa tartışmasına evrilmeli, dönüşmeli.

BİR MUTABAKAT ZEMİNİ SAĞLAMAK İÇİN ELBETTE GAYRET GÖSTERİRİM

Siyasi partiler yeni anayasa için nasıl bir tutum içinde olmalı, bu bağlamda TBMM Başkanı olarak sizin yaklaşımınızı paylaşır mısınız?

Benim beklentim partilerin, sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin, üniversitelerin bu çalışmaya katkıda bulunması. Anayasanın bölümleri değil bü-

tünü üzerinden bir tartışma yapılmasının daha doğru olduğunu düşünüyorum. Bir bütünlük içinde herkes görüşünü ortaya koysun. Mutabık kalınan ve kalınmayan konular ortaya konulsun. Yeni anayasayı hayata geçirmek için bir formül bulunur. Mutabık kalınacak konular kolaylıkla çözüme kavuşturulabilir. Referandumla gerek bile kalmaz. Zira milletimiz, belli bir çoğunluğu sağlamak kaydıyla, anayasa yapma yetkisi vermiş Meclis'e. Anlaşma sağlanamayan konular için ise nihai söz sahibi olan milletimize başvurabiliriz. Yeni anayasa bir ütopya değil, gerçekleştirilebilir bir şeydir, yeter ki iyi niyetli olunsun, bunu yapma konusunda her kesim irade gösterebilir. Türkiye'nin ihtiyacı olan yeni Anayasa konusunda ortak bir niyet varsa ben Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak üzerime düşen ne varsa yapmaya, elimi taşın altına koymaya hazırım.

Yeni anayasa yeni bir perspektifle, millette seçilmiş bir Meclis tarafından, bugünün şartlarında yeniden kaleme alınacak. 1980 darbesinden sonra kabul edilen 1982 anayasasının zihnimizde yaptığı farklı çağrışımlar var. Yeni anayasanın hayata geçirilmesi, siyasetin omuzlarında uzun zamandır varlığını koruyan bir sorumluluktur.

12 Eylül darbecilerinin hazırladığı 1982 anayasasının üzerinden yıllar geçmesine rağmen yeni bir anayasa yapılması ihtiyacı hiçbir zaman tam olarak ortadan kalmadı. Bu yüzden bu ihtiyacın giderilmesi noktasında milli iradenin temsilcisi TBMM'ye yeni anayasayı yapmak çok yakışır. Tam da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine yetkilerinin arttığı bir dönemde TBMM'nin bu önemli sorumluluğu yerine getirmesi tarihi bir başarı olacaktır.

Muhtemel bir anayasa hazırlama sürecinde, 2011-2013 tecrübesi de dikkate alınarak, teknik olarak yol haritası nasıl olmalı?

Benim de içinde bulunduğum 2011'de kurulan Anayasa Uzlaşma Komisyonu iki yıldan fazla çalıştı. O çalışma sırasında bazı partilerin yeni anayasa konusunda hiçbir somut hazırlıklarının bulunmadığına şahit oldum. Anayasayı, anayasa hükümlerini eleştirmek, soyut, slogan düzeyinde bir şeyler söylemek başka, somut hukuk düzenlemesi önermek başka. Anayasa konusunda nutuk atılır, bu kolaydır; somutlaştırılabilir denildiğinde ise kimse bir hazırlık yapmaz. O komisyon döneminde yine de 60'a yakın madde üzerinde bir mutabakat sağlandı. Ancak çalışmalar çok uzadı ve iki seneyi geçti. O dönemde Başbakan olan Sayın Erdoğan bir çağrıda bulundu. Gelin üzerinde mutabık kalınan 60 maddeyi hep beraber Meclis'ten geçirelim, dedi. Bu çağrı aslında mutabakatın samimiyetini de test etti. Önce kabul eden ama sonra vazgeçenler oldu. Yeni anayasa çalışması bir birikim oluşturmakla beraber ne yazık ki başarıya ulaşamadı. O çalışma sırasında hazırladığımız hükümet sistemi önerisi daha sonra, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak 2017'de kabul edildi, yürürlüğe girdi. Ancak 12 Eylül darbecilerinin hazırladığı 1982 anayasasının üzerinden yıllar geçmesine rağmen yeni bir anayasa yapılması ihtiyacı hiçbir zaman tam olarak ortadan kalkmadı. Bu yüzden bu ihtiyacın giderilmesi noktasında milli iradenin temsilcisi TBMM'ye yeni anayasayı yapmak çok yakışır. Tam da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde yetkilerinin arttığı bir dönemde TBMM'nin bu önemli sorumluluğu yerine getirmesi tarihi bir başarı olacaktır.

Yeni anayasa konusundan sonra Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine dair de sorularım olacak. Ama önce güncel bir konuyu da sormak istiyorum. Aralık 2020'nin sonunda 2021'i İstiklal Marşı yılı ilan ettiniz. İlk imza'yı siz attınız ve TBMM'de grubu bulunan partiler de destek verdi. Bu kararın amacı nedir, neler yapmayı planlıyorsunuz, bu bağlamda kamuoyundan beklentilerinizi paylaşır mısınız?

2021'i İstiklal Marşı yılı ilan ettik. Malumunuz 12 Mart 1921 tarihinde Milli Şair Mehmet Akif Ersoy'un yazmış olduğu İstiklal Marşı şiiri, milletimizin İstiklal Marşı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiştir. Onun yüzüncü yılını bu yıl idrak

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Prof. Dr. Mustafa Şentop, yeni anayasa tartışmalarını ve yapılması gerekenleri SETA Genel Koordinatörü Prof. Dr. Burhaneddin Duran'a anlattı.

Anlaşılmayan konular için tek söz sahibi milletimize başvurabiliriz. Yeni anayasa bir ütopya değil, gerçekleştirilebilir bir şeydir, yeter ki iyi niyetli olunsun, yapma konusunda her kesim irade gösterebilir. Türkiye'nin ihtiyacı olan yeni Anayasa konusunda bir niyet varsa ben Türkiye'nin Meclis Başkanı olarak üzerime düşeni yapmaya, elimi taşın altına koymaya hazırım.

ediyoruz. Esasen sayısal olarak çok fazla bir özelliği olmamakla birlikte yüzyıllar önemli tarihi dönüm noktalarıdır. 100'üncü yılın, sayısal olarak 99 ile 101'den bir farkı yok ama sembolik bir tarihtir.

Bu tarihi vesile ittihaz ederek; gerek İstiklal Marşı'yla ilgili gerekse İstiklal Marşı bağlamında yüzyıllık bir dönem değerlendirmeye konu ediliyor. Oradan çıkartılacak dersler, ibretler, iftihar tabloları ve eleştirilecek, değerlendirilecek, bugün için ders çıkartılması gereken başka hususlar varsa, bu yüzyıllık dönem işte bunlar için bir vesile oluyor. Diğer yandan İstiklal Marşı'nın kabulünü, ben esasen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, milletimizin istiklalini kazandığını ilan etmesi olarak kabul ediyorum. Her ne kadar İstiklal Savaşı'mız o tarih itibarıyla henüz bitmemişse ve farklı cephelerde savaş devam ediyorsa da Türkiye Büyük Millet Meclisi bu tarih itibarıyla İstiklal Savaşı'mızın zaferle sonuçlandığını ilan etmiş oluyor. Yani o tarih sadece İstiklal Marşı'nın kabul tarihi değil aynı zamanda İstiklal Savaşı'nın zaferle sonuçlandığının tescil ve ilanıdır, kanaatimce. Buna TBMM kanaat getirmiştir. Bu sebeple ayrıca bir önemi vardır. Bir başka husus şudur; tabii birçok şiir İstiklal Marşı olabilmek için yarışmaya gönderilmiş. Bunlar içerisinde gerçekten o dönemin hissiyatını yansıtan şiirler var. Fakat Mehmet Akif'in şiirini ayrıcalıklı kılan ve gerçekten o gün Mecliste bulunan herkesin büyük bir heyecan içerisinde, hani vardır ya "işte bu" diyerek kabul ettikleri bir marş haline getiren, Mehmet Akif'e ait hususiyetler olsa gerek. Gittiği yerlerde görüştüğü insanlarla, hitap ettiği kalabalıklarla bir etkileşim içerisinde. İstiklal Savaşı'nın cephede olan tablosuyla millet nezdinde köylerimizde, kasabalarımızda, şehirlerimizdeki tablosunu, heyecanını, ruhunu bu faaliyetleri esnasında bizzat gören, hisseden ve o ruh içerisinde kendini yeniden kuran, inşa eden bir şair Mehmet Akif.

Dolayısıyla oradaki mısraların, İstiklal Marşı'ndaki her kelimenin, o günün heyecanını bizzat yaşayan, o heyecanı kendi içinde bütün sıcaklığıyla, canlılığıyla hisseden bir insan tarafından yazılmış olması önemli. Bu sebeple çok ayrıcalıklı ve bu sebeple yüzyıl boyunca Türkiye'de her kesimden insanın, farklı siyasi düşüncelerden insanın, aynı heyecanla tekrar tekrar okuduğu bir şiire dönüşmüştür marşımız. Nitekim bu yılı İstiklal Marşı yılı ilan ederken Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de esasen bir ilk gerçekleşmiş oldu. Grubu bulunan bütün siyasi partiler, böyle bir öneriye destek verdiler. Bu yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının yüzüncü yılı münasebetiyle 23 Nisan 2020 çerçevesinde düşünmüş olduğumuz birçok plan, program ve faaliyetimiz vardı. Bu faaliyetler çerçevesinde İstiklal Marşı'yla ilgili de bir takım çalışmalar programlanmıştı. Salgının etkileri sebebiyle bunlarda gecikmeler yaşandı. Ancak 2021 yılını İstiklal Marşı yılı olarak ilan etmek, birkaç ay öncesinden bazı arkadaşlarımızla görüşürken dile getirilen bir husus idi. Bunu önce sayın Cumhurbaşkanımız ile görüştüm, istişare ettim. Buna çok güçlü bir destek verdiğini ifade etmeliyim. Bilahare de Meclis'te grubu bulunan diğer siyasi partilerle de görüştüm.

Görüştüğüm bütün arkadaşlarımız sağ olsunlar, bu konuda bir birlik içerisinde tek bir ifadeyle buna destek vereceklerini açıkladılar. Böylece bütün siyasi partilerin desteğiyle geçti. İşte bu İstiklal Marşı'nın esasen birleştirici bir yönünün, yüzyıl sonra tekrar tezahürü olarak karşımıza çıkıyor. Malumunuz bir de İstiklal Marşı aslında Anayasada da yer alan hatta Anayasanın değişmez hükümleri arasında zikredilen bir kavram olarak duruyor. Böylece İstiklal Marşı'nın bir bütün olarak muhtevası, aslında Anayasada yapılan bu atıfla beraber, tabiri caizse bunu tırnak içerisinde söylüyorum, bir nevi bizim Anayasamızın "resmi ideolojisi". Resmi ideolojiye dair bütün tartışmaları biliyorum ve bir kenara koyarak bunu söylüyorum; belki Anayasanın bir ruhu, bir resmi ideolojisi söz konusuysa, bunun İstiklal Marşı olacağını burada ifade etmek istiyorum. Bu yönüyle de İstiklal Marşı'mız çok kıymetli ve onun yüzüncü yıl dönümünü İstiklal Marşı'nı daha iyi anlamaya, o günün şartlarını daha iyi öğrenmeye ve İstiklal Marşı'mızın şairi merhum Mehmet Akif'i daha yakından tanımaya vesile olacak faaliyetlerle, Türkiye'nin her yerinde her köşesinde değerlendirileceği bir zaman dilimi olarak düşündük. Bu da güzel bir şekilde bütün meclisimizin ittifakıyla gerçekleşti.

TBMM, İSTİKLAL SAVAŞI YÖNETEN TEK MECLİS

Öte taraftan tabii Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dünya parlamentoları arasında da çok özel bir yeri var. Türkiye Büyük Millet Meclisi dünyadaki diğer parlamentolardan farklı bir parlamentodur. TBMM sadece bir parlamento olarak ortaya çıkmamış,

yasama, yürütme hatta yargı yetkisini uhdesinde toplayan ve bir İstiklal Savaşı'nı yöneten meclis olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda ayrıcalıklı değil biricik meclistir. Eşi benzeri olmayan bir meclistir. Bu özelliğinin de ben daha fazla öne çıkartılması, değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

TBMM'NİN GÜCÜ BAŞKANLIK SİSTEMİNDE ORTAYA ÇIKIYOR

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte ülkemizde yeni bir yönetim biçimi oluştu. Bu sistemde TBMM'nin işlevini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yeni hükümet sisteminin literatürdeki adı Başkanlık Sistemi'dir. Biz bunu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak ifade ettik. Zira gerek başkanlık sistemi gerek Cumhurbaşkanlığı sistemi diyelim, gerekse parlamenter sistemleridir. Burada şunu kastediyorum. Hani bir rejim değişikliği gibi değerlendirmeler söz konusu oluyor. Konunun bununla alakası yok. Gerek başkanlık sistemi gerek parlamenter sistem gerek yarı başkanlık sistemi, bunlar birer hükümet sistemidir. Devletin şekliyle ilgili hususlar, bu sistemler içerisinde tartışılıyor değildir. Nitekim başkanlık sistemlerine baktığımızda, başkanlık sistemlerinin hepsinin birer Cumhuriyet olduğunu görüyoruz. Parlamenter sistemlere baktığımızda bunların bir kısmının Cumhuriyet, bir kısmının monarşi olduğunu görüyoruz. Mesela İngiltere parlamenter sistem ama monarşiyle yönetiliyor. Hollanda keza ama mesela Almanya parlamenter sistem olup cumhuriyet ile yönetiliyor. Dolayısıyla başkanlık sistemi, cumhurbaşkanlığı sistemi, parlamenter sistem tartışmalarını önce doğru bir zemine oturtmak lazım. Bu tartışma bir hükümet sistemi tartışmasıdır. Bunun dışında konuşanlar, rejim bağlamında konuyu anlatmaya, ele almaya çalışanlar ya bilgisizlik ve

Başkanlık sistemi, cumhurbaşkanlığı sistemi, parlamenter sistem tartışmalarını önce doğru bir zemine oturtmak lazım. Bu tartışma, bir hükümet sistemi tartışmasıdır. Bunun dışında konuşanlar, rejim bağlamında konuyu ele almaya çalışanlar ya bilgisizlik ve cehaletle konuşuyor ya da kasten milletimizin kafasını karıştırmak için bir manipülasyon yapıyorlar.

cehaletle konuşuyor ya da kasten milletimizin kafasını karıştırmak için bir manipülasyon yapıyorlar.

KUVVETLER TEK ELDE TOPLANMIYOR

Cumhurbaşkanı bu yeni sistemde var ama önceki parlamenter sistemde de cumhurbaşkanı vardı. Bu iki kelimenin aynı olması sebebiyle parlamenter sistemin cumhurbaşkanıyla, bu yeni sistemin cumhurbaşkanını aynı zanneden, aynı olması gerektiğini zanneden yeterli donanıma, bilgiye sahip olmayan kişiler var. Halbuki parlamenter sistemde cumhurbaşkanı o sistem kriterleri, ölçüleri içerisinde sadece cumhurbaşkanıdır. Yani yönetme yetkisi olmayan, tarafsız, siyasi partisi olmayan, siyasi mensubiyeti bulunmayan sembolik bir kişidir.

Ama özellikle eski sistemdeki kavramların karşılıklarından hareketle, bu sistemi değerlendirmeye çalışmak büyük bir hata, büyük bir yanlış ve bizi de çok yanlış sonuçlara götürür. Nitekim onu burada görüyoruz ama bir sistem tartışması şüphesiz ki yapılabilir. Herkes farklı bir hükümet sistemi önerisinde bulunma hakkına sahiptir. Bunun somut içeriği ortaya konulur. Bununla ilgili tartışmalar da yapılabilir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin kuvvetler ayrılığı sistemleri içerisinde yer aldığı açıktır. Yine Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin, kuvvetler ayrılığı sistemleri içerisinde de kuvvetlerin muğlak bir şekilde yumuşak ayrımını esas alan bir sistem olmadığı, tam aksine kesin çizgileriyle sert, katı bir şekilde kuvvetlerin birbirinden ayrıldığı bir sistem olduğunu ifade etmek gerekir. Bu bakımdan, kuvvetlerin tek elde toplanması vesaire gibi tartışmalar, bu şekilde bir sarahat ile konu ortaya konduğu zaman tamamen anlamsız, tamamen saçma bir hale gelmektedir.

PARLAMENTER SİSTEMİN PARADOKSU

Dolayısıyla parlamenter sistemde esasen yasama ve denetim konusunda parlamentonun bazı yetkileri bulunmakla beraber, bu yetkilerin kullanımı parlamento çoğunluğunun elinde olduğundan parlamento çoğunluğu da yürütmenin kontrolünde olduğundan yasamanın, yürütmenin etkisi altında, kontrolü altında olduğunu açık bir şekilde söyleyebiliriz. Yani parlamenter sistemde, gerek yasamanın birinci faaliyeti yasa yapma, gerekse ikinci faaliyeti denetim bütünüyle yürütmenin kontrolü ve denetimi altındadır. Bu parlamenter sistemin çok temel bir paradoksudur. Kağıt üzerindeki yasama ve denetleme yetkileri, parlamento çoğunluğunu elinde bulduran yürütmenin insafı ve kontrolü altındadır. Bu bir realitedir, parlamenter sistem parlamentosunda. Dolayısıyla parlamenter sistemde yasama ve denetleme faaliyetlerinin daha iyi işleyeceğine dair değerlendirmeler, yorumlar tamamen birer yanıltmadan ya da bilgisizlikten ibarettir. Bütün yasama ve denetim faaliyetleri yürütme müsaade ettiği kadar yapıla-

bilir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi veya Başkanlık hükümet sistemi dediğimiz sistemde ise öncelikle yasama ve yürütme ayrı olmaktadır. Yani ayrı seçimlerle olmaktadır. Böyle olduğu için yürütmedeki siyasi parti veya yürütmeyi oluşturan siyasi parti ile meclis çoğunluğunu elinde bulduran siyasi parti aynı olmayabilir. Parlamenter sistemde ise böyle bir ihtimal asla yoktur.

Bu bakımdan şunu söyleyeyim; yasama faaliyetlerinin ve denetim faaliyetlerinin gerçek manada işleyebilmesi, çalışabilmesi ancak Başkanlık sistemi ile veya Cumhurbaşkanlığı sisteminde söz konusu olabilir. Çünkü burada gerçek manada yasama, yürütme ayrımı söz konusudur.

Yine burada ancak yürütmeden farklı, yürütmenin siyasi görüşünden, siyasi partisinden farklı bir çoğunluğun parlamentoda oluşma ihtimali vardır. Dolayısıyla yapılan bu düzenleme ve sistem, Başkanlık sistemi, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, aslında parlamentoyu bu anlamda güçlendiren bir hukuki altyapı, bir teorik düzenleme oluşturmaktadır. Ancak her zaman realite böyle olur? Hayır, bu realiteyi oluşturan sadece anayasalar, sadece kanunlardaki düzenlemeler değildir; realite milletin verdiği oylarla ortaya çıkmaktadır. Siyasetin kendi dinamiklerini dikkate almadan değerlendirme yapmak yanlıştır. Millet her ne kadar yürütmede bulunan siyasi parti ile parlamento çoğunluğunu birbirinden ayırma yetkisine sahipse de anayasal ve mevzuattaki düzenlemeler çerçevesinde, dilerse yürütmedeki siyasi partiye parlamento çoğunluğunu da verebilir, hatta anayasayı değiştirecek bir çoğunluğu da o siyasi partiye verebilir. Bu sistemin öngördüğü ortaya çıkarttığı bir zorunlu sonuç değil, milletin siyasi tercihleri ile ilgili bir karardır. Buna ayrıca saygı duymak lazım. Benzer durum parlamenter sistemde de olabilir. Bu bakımdan net olarak şunu ifade edeyim: Yasama organının güçlenmesi, kanun yapma ve denetleme süreçlerinde daha etkin, daha müstakil, yürütmeden

27. dönemde, dönemin başından 2020'nin Ekim ayına kadar sunulan 32 bin 13 soru önergesinden 20 bin 646'sına cevap verilmiştir. Bu dönemde soru önergelerine cevap verilme oranı yüzde 64,5'tir. Parlamenter sistemin olduğu 26. dönemde ise, yüzde 45,4'lük cevaplandırma oranıyla 29 bin 70 soru önergesinin 13 bin 186'sına cevap verilmiştir.

bağımsız mücerret hareket edebilmesi ancak ve ancak Başkanlık yani Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde söz konusudur. Parlamenter sistemde böyle bir ihtimal yoktur. Ama bunun dışındaki gelişmeler milletin vereceği oylarla şekillenecek siyasi realiteye göre ortaya çıkmaktadır.

SİSTEM 2023 SEÇİMLERİNDEN SONRA DAHA İYİ ANLAŞILACAK

Parlamenter sistemle karşılaştırıldığında yeni sistemin size göre en güçlü tarafları nelerdir?

Esasen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hem yürütmeyi daha güçlü daha istikrarlı hale getirmekte hem de yasama organının yasamanın temel fonksiyonu yani kanun yapma ve denetleme fonksiyonlarını daha güçlü ifa edebilecekleri bir sonucu sağlamaktadır. Ancak şunu ifade edeyim öncelikle, bu tür hükümet sistemi değişiklikleri dünyada birçok ülkede olağanüstü şartlarda gerçekleşmiş ve bir süre sistemin yerleşmesi için

Başta hukuk, onunla bağlantılı olarak özgürlükler, adalet konuları hem günümüzün hem yakın geçmişin hem de bence yakın geleceğin en önemli konuları olacak. Buradaki temel meselelerden birisi de çifte standart meselesi. Batı Avrupa'nın bilhassa her zaman kendi coğrafi sınırları dışındaki dünyalar için uygulanabilecek ikinci sınıf alternatif kuralları olduğunu biliyoruz.

zaman gerekmiştir. Mesela bazı ülkeler yeni bir devlet olarak kuruldukları zaman, yeni bir devlet organizasyonu yaptıkları sırada bir hükümet sistemi belirlemişler. Bazı devletler ise bazı olağanüstü şartlardan, mesela askeri darbelerden sonra bir hükümet sistemi belirlemişler. Hükümet sistemlerinden başka bir hükümet sistemine geçerken, arada bir sistemin yerleşmesi, oturabilmesi için bir zaman olmuştur.

Bunun gerekçeleri, sebepleri, öncesi tartışılabilir ama burada benim işaret etmek istediğim şey, bir sistemden başka bir sisteme geçiş yapıldığı zaman, yeni sistemin yerleşmesi için bir zamana ihtiyaç olması söz konusudur. Türkiye'de yaşamış olduğumuz problemlerin önemli bir kısmının bununla alakalı olduğunu düşünüyorum.

Parlamenter sistemden bahsederken bir önceki soruda parlamenter sistemin yürütmenin güdümünde bir yasama organı oluşturduğunu, dolayısıyla yasama organının gerek yasa yapma gerekse denetim görevlerinin tamamen yürütmenin müsaade ettiği kadar yapılabildiğini ifade etmiştim. Böyle bir şey yeni sistemde söz konusu değildir. Bunun, sistemin bence daha iyi oturacağı/yerleşeceği, 2023 seçimlerinden itibaren çok daha iyi anlaşılacağını düşünüyorum. Parlamenter sistemi savunan arkadaşlar, başta Türkiye olmak üzere parlamenter sistemdeki ülkelerin yaşamış olduğu sıkıntıları ve istikrarlı hükümet özelemlerini göz ardı ediyorlar. Türkiye, parlamenter sistemin teorik anlamda yürürlüğe girdiği 1961'den itibaren çok kısa süreli hükümetlere, erken seçim süreçlerinde istikrarsız bir yürütmeye sahip olmuştur. Sık sık bakan değişiklikleri, sık sık hükümet değişiklikleri söz konusu olduğu için bir planın, bir programın hükümet tarafından uygulanması imkansız hale gelmiştir. Yine siyasi partilerin seçimden önce vaat ettikleri programı uygulamaları, parlamenter sistemde imkansızdır.

Zira parlamenter sistemde tek bir parti çoğu zaman iktidarı tek başına elde edemediği için koalisyonlar söz konusu ve bu koalisyonlarda seçim öncesi partilerin vaat ettiği programlar değil de koalisyon programları uygulandığı için milletin destek verdiği programlarla seçim sonrası milletin karşılaştığı programların aynı olmadığını çoğu zaman gördük. Ki bu programların uygulanması için hükümette yeterli süre kalanlar da çok az olmuştur. Dolayısıyla bu istikrarsızlıklar sadece Türkiye'ye mahsus değil. Parlamenter sistem istikrarsızlıkları bakımından bunun en güzel örneği, bir laboratuvarı aslında İtalya'dır. Hükümetler kurulamıyor, hükümetler düşüyor ve yıllarca seçimler sonucu oluşamayan hükümetler, yönetemeyen bir demokrasi tablosu ile İtalya karşı karşıyadır. Ben yakın zamanda, bilhassa salgın sürecinden sonra birçok ülkenin istikrarlı, kalıcı ve seçim sonrası hemen oluşabilen hükümet yani yürütme arayışları içerisinde olacağını, birçok ülkede bu anlamda yarı başkanlık ve

2021'i İstiklal Marşı yılı ilan ettik. Malumunuz 12 Mart 1921 tarihinde Milli Şair Mehmet Akif Ersoy'un yazdığı İstiklal Marşı şiiri, milletimizin İstiklal Marşı olarak TBMM'de kabul edilmiştir. Onun yüzüncü yıl dönümü olan 2021'i, İstiklal Marşı'nı daha iyi anlamaya ve şairi merhum Mehmet Akif'i yakından tanımaya vesile olacak faaliyetlerle Türkiye'nin her yerinde her köşesinde değerlendirileceği bir zaman dilimi olarak düşündük.

başkanlık sistemlerinin tartışılacağını düşünüyorum. Hatta bu tartışmaların bazı ülkelerde başladığını ve sürdüğünü de takip ediyorum.

MECLİS'İN GÜCÜ ARTMIŞTIR

Yeni sistemde "TBMM'nin etkisinin zayıfladığına" yönelik bazı eleştiriler var. Mesela geçmişle kıyaslama yapılarak meclisin denetim yetkisinin sözlü ve yazılı soru sorabilme bağlamında eleştirildiği görülüyor. Ayrıca yeni sistemde muhalefetin hiçbir yasa önerisinin kabul edilmediğine yönelik eleştiriler var. Bu yaklaşımı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Az önce TBMM'nin önceki sisteme göre gücü ve yetkileri ile yeni sistemdeki gücü ve yetkilerini mukayese etmeye çalışmıştım. Ama bu sorudaki somut hususlar bence konuyu daha iyi aydınlatacaktır. Bir kere denetim yetkisiyle ilgili milletvekillerinin vermiş olduğu soru önergelerinin cevaplandırılma oranıyla ilgili olarak kamuoyuna yapılan açıklamalar tamamen yanlış. 27. dönem diye isimlendirdiğimiz bu dönemde, bundan önceki dönemlere göre soru önergelerine verilen cevapların oranı daha yüksek. Gerek 26. dönemde (Kasım 2015-Haziran 2018), kısa bir dönem olan 25. dönemi saymazsak, daha önceki 24. döneme (Haziran 2011-Haziran 2015) göre de soru önergelerinin cevaplanma oranları çok daha yüksek. Süresi içerisinde cevaplama oranlarında da bu dönemin, 26. döneme göre oran olarak daha yüksek olduğunu görüyoruz. Ve bu sayıları da size vermek isterim, güncel olarak.

27. dönemde, dönemin başından 2020'nin Ekim ayına kadar sunulan 32 bin 13 soru önergesinden 20 bin 646'sına cevap verilmiştir. Bu dönemde soru önergelerine cevap verilme oranı yüzde 64,5'tir. Parlamenter sistemin olduğu 26. dönemde ise, yüzde 45,4'lük cevaplandırma oranıyla 29 bin 70 soru önergesinin 13

bin 186'sına cevap verilmiştir. Dolayısıyla önceki dönemlerde sorular daha çok cevaplandırılıyordu, bu dönemde ise bu oranlar düşmüştür, gibi değerlendirmeler gerçeği yansıtmıyor. Ya bilgisizlikten kaynaklanıyor ya da mukayese kabiliyetindeki eksiklikten kaynaklanıyor.

Bu dönem Meclis'te, soru önergeleriyle ilgili ve bu bağlamda denetim yetkisinin kullanılmasıyla ilgili bir gerileme var diyebilmek için, bunun önceki dönemlerle kıyas edilmesi ve önceki dönemlere göre gerçekten de bir geriye gidiş olması lazım. Böyle bir geriye gidiş yok. Tam aksine bu dönem soru önergelerinin, gerek doğrudan ve toplamda cevaplandırılması oranıyla gerekse süresi içerisinde cevaplandırılması oranı, önceki dönemlerle, yani parlamenter sistemdeki oranlarla mukayese edildiğinde daha da artmıştır. Eğer bu veriyi bakarak Meclis'in denetim yetkisi bu sistemde azalıyor diyenler varsa, veriler onu göstermiyor. Tam aksine bu sistemde bunun arttığını gösteriyor.

Yine kanun teklifleriyle ilgili konuya gelince; meclisin gücü azaldı, mecliste çoğunlukta olmayan partilerin vekilleri tarafından verilen kanun teklifleri kanunlaşmıyor diyen kişilerin, önceki dönemlerdeki verilere de bakması lazım. Onların yapmadığını ben yaptım, yapıyorum. Gerek 26. gerek 24. gerek 23. dönemlere bakıldığında yine o zaman da muhalefet partilerinin milletvekilleri tarafından verilen kanun tekliflerinin hiçbirinin kanunlaşmadığını görüyoruz. Bu yeni bir durum değil. Bu sistem değişikliğiyle ortaya çıkan bir durum da değil. Dolayısıyla gerek parlamenter sistemde gerekse Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nde aynı olan bir sonucu değerlendirirken, sistem farkından ortaya çıkan bir tablo olduğunu ileri sürmek, hakikaten mukayese kabiliyetindeki bir eksiklik. Buradaki sorun sayısal bir sorundur. Meclis'te malum, sadece Türkiye'deki mecliste değil, dünyadaki bütün parlamentolarda kanunlar sayısal çoğunlukla geçiyor. Yani

daha basit ifade edelim, bir kanun teklifi gerek komisyonda gerekse Meclis Genel Kurulu'nda görüşülüp oylanırken sonuçta sayıca çoğunluk olanlar tarafından kabul edilirse kanunlaşıyor. Dolayısıyla mecliste sayıca az olan partilerin milletvekillerinin teklifleri, kabul sayısı fazla olamayacağı için kabul edilmiyor. Bu bakımdan burada şaşılacak bir durum yok.

Bu konuyu iki sistem arasında mukayesede bir kriter olarak kullanarak arkadaşlar varsa onlara net olarak söylemek isterim ki, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde soru önergelerine verilen cevaplardaki oran artmıştır. Bu, Meclis'in denetim gücünün arttığı anlamına geliyor.

Kanun teklifleriyle ilgili hususta da farklı olan bir durum yok. Bu dönemde nasıl sayıca az olan partilerin milletvekillerinin verdiği teklifler kanunlaşmıyorsa, önceki dönemlerde de hatta bütün dönemlerde bunu görebiliriz. Dolayısıyla bunun sistem değişikliğinden kaynaklanan bir durum olmadığı çok açık bir gerçektir.

İÇTÜZÜK 1973 TARİHLİ, DEĞİŞMELİ

Yeni dönemde Meclis iç tüzüğünün değiştirilmesi ve yeni siyasal sisteme uyarlanması konusunda kamuoyunda beklenti var, bu süreci nasıl yorumluyorsunuz?

Yeni sistemde Meclis'te İttüzük'ün değişmesi ve yeni sisteme uyarlanması lazım. Tabii bunu söylediğimizde, bu değişikliğin İttüzük'ün baştan sona farklı bir şekilde yazılması anlamına gelmiyor. Esasen iki sistem arasındaki farklılıkların meclisin işleyişine yansıyan yönü itibarıyla bunun konu edilmesi lazımdır. Parlamenter sistemde, öncelikle yasama süreci yürütmenin kontrolü, denetimi ve yönetimi altındaydı. Kanunlaşan önerilere bakılacak olursa bunların büyük bir kısmının tasarı şeklinde geldiğini görürüz. Bu hükümet tarafından verilmiş bir öneri ol-

duğu anlamına gelmektedir. Yine tasarı olmayan ve parlamentoda hükümete destek veren çoğunluğun getirdiği bazı teklifler de vardır ki, bunlar da esasen hükümet tarafından hazırlanmış ama hükümet tarafından bir tasarı olarak verilmesi çeşitli sebeplerle uygun bulunmamış ve hükümeti destekleyen siyasi partilerin milletvekilleri tarafından bir teklif olarak verilmiş önerilerdir. Dolayısıyla sayısal olarak bakacak olursak kanunlaşan önerilerin hemen hemen hepsi hükümet tarafından hazırlanmış önerilerdi. Tabii o zaman hükümetin bunları hazırlamasıyla ilgili de bir kurumsallaşmış yapısı ve süreçleri vardı. Farklı bakanlıklarda bu hazırlıklarla ilgili, kanun hazırlıklarıyla ilgili birimler ve nihayet Başbakanlık'ta kanun hazırlıklarının gözden geçirildiği, son şeklinin verildiği ve bütün altyapı çalışmalarının hazırlandığı, tabii caizse kanun hazırlık mutfağı işlevi gören birimler vardı. Nihayetinde bu hazırlıklar olgunlaştırıldıktan sonra nihai bir şekle kavuşturularak, Meclis'e geliyordu. Meclis'te yapılan şey bunu komisyonlarda görüşmekti ama görüşülen metin, üzerinde iyi çalışılmış, hazırlanmış bir metin olarak geliyordu. Şimdi bu yeni sistemde ise kanun çalışmalarının yürütme tarafından gerçekleştirilmesi söz konusu değil, önceki sistemde olduğu gibi yürütme tarafından kanun önerilmesi yani tasarı dediğimiz şekilde bir öneri söz konusu değil, bu kaldırıldı. Kanun önerileri sadece milletvekilleri tarafından bir teklif suretiyle verilebilmektedir. Bu durum, kanun çalışmasının bütün hazırlıklarının Meclis'te yapılmasını gerekli kılıyor. Daha önce belli bir hazırlık sürecinden geçen ve Meclis'e gelen ve o aşamadan sonra Meclis'te değerlendirilen kanun önerisi, şimdi başlangıç aşamasından itibaren bütün boyutları ile Meclis'te değerlendirilmek durumunda. Dolayısıyla daha önce yürütmenin içerisinde olan kanun hazırlıklarının gerçekleşmiş olduğu bütün birimler ve süreçlerin aslında parlamento içerisinde bir şekilde oluşturulması ve işler

Bütün insanlığın tek standartlı değişmez sabit esaslara dayanan ve herkese aynı şekilde uygulanan bir hukuk düzeni arayışının devam ettiğini ve bizim tarihi birikimimiz bağlamında buna samimiyetle cevap verebilecek dünyadaki yegane toplumlardan biri olduğumuzu, hatta birincisi olduğumuzu ifade etmek isterim.

hale getirilmesi gerekiyor. Örnek üzerinden konuyu anlatmak daha kolay olduğu için devam ediyorum. Mesela bizim ihtisas komisyonları denilen komisyonlarımız ancak Meclis Başkanlığı tarafından kendilerine bir kanun teklifi metni havale edildikten sonra çalışmaya başlarlar ve bu çalışma, önlerinde bulunan teklif üzerinde sürdürülen bir çalışmadır.

Bu sebeple komisyonların önlerine gelen teklifleri daha derinlemesine değerlendirecek, daha önce yürütmenin yapmış olduğu şekliyle ilgili kesimlerin görüşlerini almak gibi, etki analizi yapmak gibi, konunun diğer kanunlarla alakasını değerlendirmek gibi, yapılacak düzenleme sonuçlarının ne olacağına dair değerlendirmeler yapmak gibi birçok hususun, tabiri caizse bir mutfak çalışmasının komisyonunda gerçekleştirilmesi lazım. Bunun için Meclis'teki komisyonların çalışma yöntemlerinden, çalışma sürelerine yine çalışma kapasitelerine kadar birçok konunun iç tüzükte değerlendirilmesi ve yasama mutfağının komisyonlarda olacak şekilde bir düzenlemenin yapılması gerekir. Bu hem komisyonları aktif kılabilecek hem milletvekillerimizin çalışma imkanlarını arttıracaktır. Bunun gibi başka bazı hususlarda da yapılacak değişikliklerle yeni sisteme uygun bir içtüzük'ün parlamentonun çalışma imkanlarını ve performansını arttıracaklarını düşünüyorum. Daha önce parlamenter sisteme göre hazırlanmış hatta iki meclisli parlamenter sisteme göre hazırlanmış bir içtüzük var elimizde, 1973 tarihli. Bizim yeni sisteme göre bir içtüzük hazırlamamız gerekir. Bu, Meclis'in çalışmalarını daha güçlü kılabilecek, etki ve sürat kazandıracaktır.

İNSANLIĞIN ADALET İHTİYACINA CEVAP VEREBİLECEK BİRİKİME SAHİBİZ

TBMM Başkanlığı dışında aynı zamanda hukuk profesörünüz. Bir hukukçu olarak "adalet, yargı, hukuk, güven, kuşatı-

cılık, tarafsızlık" gibi ifadeler etrafında kamuoyunda devam eden tartışmalara nasıl yaklaşıyorsunuz? Kuşkusuz bu tartışmalar sadece ülkemizle sınırlı değil küresel ölçekte de benzer tartışmalar yaşanıyor. Esasında hukuktan beklenen şey konusunda ne yapılırsa amacına tam yaklaşmış olur?

Güzel bir soru. Yaklaşık yarım yüzyıllık süreçte hukukla ilgili birçok kavram ve adalet konusunda ciddi krizlerin varlığı görüldü. Şüphesiz Türkiye de bundan nasibini alıyor. Uzun yıllar biz bu coğrafyada nihayetinde birçok ölçü ve nitelik ifade edilebilecek bir devlet ve toplum hayatı geçirmişiz. Ama bu niteliklerin, ölçülerin başında ilk sırada adalet yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nin yüzyıllarca süren tarihinde, bu devletin üç tane önemli vasfı sayılsa, mutlaka bunların ilk sırasında adalet ve hukuk düzeni gelecektir. Her ne kadar bazı bilgi fukarası kişilerin geçmiş dönemlere ait hukuk ve adaletle ilgili tarihimizi itham eden ifadeleri olsa da koskoca 6 asırlık tarih içerisinde eleştirilen hususların çok az sayıda ve münferit bazı olaylardan ibaret olduğunu belirtmek gerekir. Bu bakımdan böyle bir tarihi geçmişle, adaletle, hukukla maruf bir medeniyetin çocukları olarak, bu konularla çok daha fazla ilgilenmemiz, alakadar olmamız gerekir. Dünyada da yaşadıklarımızı dikkate aldığımızda, bunu görüyoruz.

Son zamanlarda özellikle Fransa'da yaşananlara, bu ülkede dini özgürlüklerle ilgili yapılan düzenlemeler bağlamında baktığımızda, yüz yıl öncesine hatta daha gerilere giden, Avrupa tarihindeki uygulamaları karşı karşıyayız. Avrupa ülkeleri daha çok aynı din, mezhep ve kültür etrafında toplanmış ülkelerdi. Çoğulculuk derken kastedilen şey, esasen siyasal çoğulculuktur; kültürel anlamda bir çoğulculuğun, Avrupa'da bir realite olarak yakın zamanlara kadar olmadığını görüyoruz. Belki ancak 50 yıldır, Avrupa'da farklı kültürlerden, inançlardan insanların anlamlı sayılarda

yaşamaya başladığını görüyoruz. Bunun ortaya çıkarmış olduğu farklı hayat tarzlarının hukukla karşılaşması sırasında meydana gelecek sınamaların önemli olduğunu düşünüyorum. Şüphesiz tamamen Katoliklerden oluşan bir ülkede veya Protestanlardan oluşan ülkede dini özgürlükler deyince anlayacağınız bu mezhebe veya mezheplere mensup insanların dini özgürlüğüdür. Ama aynı ülkede Müslümanlar yaşamaya başladığı zaman, Müslümanların dini özgürlüğü, kendi dinleri çerçevesinde bir özgürlük olarak anlaşılmalıdır. Yani din deyince Hıristiyanlığı ve kendi mezhebini anlayan, ibadet deyince sadece kendi din ve mezhebinin ibadetlerini anlayan, bunların dışındaki farklı ibadetleri, ibadet olarak görmeyen, dolayısıyla dini özgürlükler içerisinde görmeyen bir anlayışla karşılaşıyoruz. Dolayısıyla başta hukuk, onunla bağlantılı olarak özgürlükler ve adalet konuları hem günümüzün hem yakın geçmişin hem de bence geleceğin en önemli konuları olacaktır. Buradaki temel meselelerden birisi de çifte standart meselesi. Batı Avrupa'nın bilhassa her zaman kendi coğrafi sınırları dışındaki dünyalar için uygulanabilecek ikinci sınıf alternatif kuralları olduğunu biliyoruz. Ben daha önce kütüphanelerde, arşivlerde çalışmış birisiyim. Orada gördüğüm bir diploma, Sorbonne diploması çok ilgimi çekmişti. Sorbonne Üniversitesi'nin diploması, 19. yüzyıl sonlarında hazırlanmış bir diploma. Mısırlı bir öğrenciye verilmiş. O diplomanın sağ alt köşesinde "Şarkta muteberdir" yazıyor, yani doğuda geçerli. Bu Sorbonne diplomasını alıp Batı'da, Avrupa'da kullanmıyorsunuz. Ama bu diplomayı Mısır'da mesela, kullanabiliyorsunuz. Batı'nın sadece o zaman değil, her zaman kendi coğrafi sınırları dışındaki dünyada, özellikle "Şarkta muteber kuralları", bakış açıları vardır.

Bunu biz uluslararası sorunlardan, Dağlık Karabağ sorunundan, Doğu Akdeniz sorunundan, Ortadoğu'da Filistin, İsrail meselelerinden, Türkiye'de yaşanan

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi veya Başkanlık sistemi dediğimiz sistemde yasama ve yürütme aynı seçimlerle oluşmaktadır. Böyle olduğu için yürütmedeki siyasi parti veya yürütmeyi oluşturan siyasi parti ile meclis çoğunluğunu elinde bulunduran siyasi parti aynı olmayabilir. Parlamenter sistemde ise böyle bir ihtimal yoktur.

güvenlik, asayiş, terör meselelerinden biliyoruz. Bu çifte standardı, dini özgürlükler alanına getirin, oradan kişilerin hak ve hürriyetleri alanına getirin, eğitim-öğretim hürriyeti alanına getirin. Her alanda bu çifte standardın çok çok açık, anlaşılır örneklerini görebilir, yaşayabiliriz. Dolayısıyla bütün dünyada esasen sabitelere dayanan, değişmez bazı temellere dayanan ilkeler üzerinde gelişen bir hukuk anlayışına ihtiyaç var. Türkiye bakımından da bunu söylemekte fayda var. Siyaset hukuk bağlamı çok önemli. Kişilerle ilgili düzenlemelerin dışında genel olarak kamu hukukunun uygulanmasıyla ilgili hususlarda içinde bulunulan şartların da büyük bir etkisi olduğunu görüyoruz. Bu etki doğrudan maddi anlamda bir etki olarak karşımıza çıkabildiği gibi hukuk uygulamasının psikolojisini etkilemesi bakımından da karşımıza çıkabilmektedir. Ama bütün insanlığın tek standartlı değişmez sabit esaslara dayanan ve herkese aynı şekilde uygulanan bir hukuk düzeni arayışının devam ettiğini ve bizim tarihi birikimimiz bağlamında buna samimiyetle cevap verebilecek dünyadaki yegane toplumlardan biri olduğumuzu, hatta birincisi olduğumuzu ifade etmek isterim.

Şunu da sormak istiyorum, kuşkusuz parlamentolar sadece yasa çıkartmazlar. Aynı zamanda parlamenter diplomasi konusunda da adımlar atarlar. Bu bağlamda önümüzdeki süreçte ABD ve AB ile ilişkilerde nasıl bir yol haritası öngörüyorsunuz?

Parlamentolar, ifade ettiğiniz gibi diplomasi alanında da etkin kurumlardır. Parlamenter diplomasının çok faydalı ilişkiler kurduğunu, çok önemli adımların atılmasına zemin teşkil edecek faaliyetler içerisinde olduğunu düşünüyorum. Şüphesiz esasen hükümetler arası ilişkilerle bir diplomasi faaliyeti yürütülmektedir dünyada. Karar verici olan hükümetlerdir, kararlar hükümetler arası ilişkilerde oluşmaktadır. Parlamenter diplomasının etkinliği ise biraz daha farklı çalışmaktadır. Bu bakımdan hükümetler arası ilişkilerdeki diplomasi faaliyeti gibi çok görünür de değildir. Bunu şöyle ifade etmek isterim. Bugün hükümetler arası alanda, diplomasi faaliyetlerinde konuşulan, ele alınan birçok konu esasen parlamenter diplomasının

İçtüzük'te yapılacak değişikliklerle yeni sisteme göre şekillenecek bir İçtüzük'ün parlamenter çalışma imkanlarını ve performansını arttıracığını düşünüyorum. Daha önce parlamenter sisteme göre hazırlanmış hatta iki meclisli parlamenter sisteme göre hazırlanmış bir İçtüzük var elimizde, 1973 tarihli. Bizim yeni sisteme göre bir İçtüzük hazırlamamız gerekir. Bu, Meclis'in çalışmalarını bence çok daha güçlü kılacak, Meclis'in çalışmalarına etki ve sürat kazandıracaktır.

zemininde öncelikle şekillenmiştir. Parlamenter diplomasi için bir açıdan dezavantaj olan bir durum vardır. Çünkü karar verici, bir sonuca ulaşıcı mahiyette değildir bir taraftan. Ama diğer taraftan ise bir müzakere zenginliği ve derinliği içeren faaliyetlerdir. Hükümetler arası ilişkilerde konuşulamayan birçok konunun parlamenter diplomasi platformlarında çok net bir şekilde ele alınabildiğini, tartışılabilirliğini görüyoruz. Buralarda ortaya çıkan fikri zenginliklerin genel anlamda diplomasiye çok büyük katkıları olduğunu da düşünüyorum. Görevde bulunduğum süre içerisinde birçok ikili veya uluslararası parlamenter diplomasi faaliyetinde bulduk. Birçok bölgesel kurumların, kuruluşların, zeminlerin başkanlığını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına yürüttüm. Bunların dışında ikili temaslarda da birçok bakımdan ülkemizin diplomatik hedeflerine, uluslararası alandaki hedeflerine ulaşma noktasında elimizden gelen gayreti göstermeye çalıştık. Tabii bu dönemlerde biraz salgın sürecinin ortaya çıkardığı boşluğu da dikkate aldığımızda, salgın sürecinin sonuna doğru ve sonrasında çok yoğun diplomasi faaliyetlerinin olması gerektiğini, uluslararası ilişkiler alanında, zaman bakımından açığı kapatmamız için daha fazla gayret göstermemiz gerektiğini de düşünüyorum. Bu çerçevede gerek Avrupa Birliği gerek Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan yeni siyasi oluşumlar çerçevesinde Türkiye'nin ilişkilerini yönetme konusunda parlamento olarak üzerimize düşen vazifeyi yerine getirme meşguliyeti var. Buna yönelik bazı çalışmalarımız var. Bunların bir kısmı teorik çalışmalar, bir kısmı somut parametreleri olan çalışmalar. İnşallah ilk fırsatta bunları kamuoyunun da bilebileceği bir noktaya taşımayı arzu ederiz. Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak parlamenter diplomasi alanında oldukça aktif bir dönem geçirdik. Daha aktif bir dönemin de başlangıcında olduğumuzu söyleyebilirim. **■**